

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ ЧЕРЕЗ СПОРТ ТА ФІЗИЧНУ АКТИВНІСТЬ (АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

НАТАЛІЯ ЖУЛЯЄВА

Міжрегіональна Академія управління персоналом (м.Київ)

Метою цього дослідження є аналіз ідей та наукових підходів в зарубіжній літературі відносно соціалізації молоді. Вони дозволяють окреслити основні проблеми – наскільки точно і яким чином можна віднести спорт та фізичну активність до соціалізаційного середовища.

Проблема в оцінці процесу соціалізації достатньо відома: сам по собі процес надзвичайно важкий, залежить від багатьох функціональних факторів і потребує дослідницької роботи тільки на довготривалому відрізку часу. Між тим дуже важливо прослідкувати емпіричні докази обґрунтованості та вірогідності, та переконливу логіку аргументації.

Наш підхід до вибору літератури був наступним:

- тільки емпіричні дослідження;
- тільки дослідження, пов'язані безпосередньо з процесом соціалізації та добре відображають зв'язок між психологічним та фізичним розвитком кожного персоналія.

Крім того, не тільки окреслене коло і тематика літератури, але й історичні рамки досліджень були враховані (середина 80-х – кінець 90-х років).

Існує широковідома точка зору, що залучення в фізичну активність прискорює розвиток позитивних властивостей у персоналія. Значна кількість дослідників стверджує те, що ігри та спорт особливо забезпечують середовище для необхідного розвитку соціально-персоніфікованих цінностей, відношень та поведінкових характеристик, а той досвід, що пізнається у сфері фізичної активності, переноситься до інших сфер життя індивіда.

А.Абеле та В.Брем (1989) виділяють вісім цілей у розвитку молодого людини через досягнення, якими в більшій мірі, воно проходить процес соціалізації: розвиток і вдосконалення свого тіла, розуміння ролі чоловіка і жінки, побудова відношень з іншими людьми, емоційна незалежність, підготовка до професії та сімейного життя, соціальна відповідальність, створення системи цінностей та моральної поведінки.

Однак, не тільки ці автори, але і інші (про що буде сказано пізніше) розглядають це лише можливість, шанс, що запропоновано ситуаціями в фізичній активності, але не як прямий його ефект.

З різних теорій, що існують відносно пояснення зв'язку між тілом та розумом, найбільш цікава – неврологічна теорія Д.Р.Кіркендала (1986-50).

Ми також повинні визнати те, що досвід участі у спорті може стати фактором в соціалізації молодого людини. Не менш важливими можуть бути інші персональні фактори або вплив того середовища, що існує навколо молодого людини.

Основна проблеми знаходиться на межі фізіології та психології, тому що соціальна поведінка залежить від усіх аспектів, що характеризують персоналію. Безсумнівно те, що на соціалізацію людини впливає також спорт і фізична активність, оскільки всі соціальні контакти задіяні у даному процесі. Проблема в тому, щоб знайти основні пояснення, навіть можливо механізм даного процесу.

Питання полягає в тому, чи це сам по собі рух допомагає розвивати персональні якості, важливі для суспільства, чи це соціальний характер тих ситуацій, що виникають у спорті і фізичній активності та впливають на розвиток соціалізації? Чи є спорт тим механізмом, за допомогою якого тренер чи вчитель має можливість впливати на спортсмена, учня, на його соціальні принципи?

Існує загальна дефініція (М.Аншель, 1991, Дж.Х.Сейдж, 1986, інші автори), що соціалізація – це процес, через який індивідууми здобувають вміння (кваліфікацію), позиції, цінності та поведінку, що дозволяють їм бути членами того суспільства, у якому вони проживають.

Середовищем, у якому відбувається соціалізація, таким чином є будь-яке середовище, яке дозволяє відбуватись цьому процесу. І тому, як вважається, спорт та фізична активність відносяться до такого середовища, нарівні з сім'єю, школою, суспільством тощо.

Ми брали термін спорт у широкому контексті цього слова. Фізичну активність, як таку діяльність, що відноситься до сфери спорту, фізичних вправ, рекреації, туризму тощо, іншими словами до тієї діяльності, що не пов'язана з виробничою.

Взагалі, існує дві основні концепції, що пояснюють відносини світу фізичної праці, з одного боку, та фізичної активності, з іншого боку.

Перша концепція відносить їх до взаємовиключних, рахуючи, що спорт стоїть на великій відстані від фізичної праці. Спорт - це вільна діяльність, якою ми займаємося без понукань, згідно з нашим особистим рішенням. В цілому основна мета полягає у придбанні досвіду, пов'язаною з задоволенням наших потреб, як фізичних, так і емоційно-духовних.

Спорт – це гра, видовищність, що вкрай відрізняються від досягнень, які отримуються фізичною працею, ним займаються у вільний час і він буде привабливим до тих пір, поки не втратить свого характеру.

Друга точка зору полягає в тому, що спорт та фізична праця структурно існують як два паралельних види діяльності.

Дослідник Б.Рігар (1969) вказує на наступні подібності:

- Змагальність – є дуже важливим у сучасному індустріально-розвинутому суспільстві як у виробничій, так і у спортивній сферах;
- Постійний ріст якості та кількості продукту (товару, послуг) та спортивна досконалість;
- Зростаюча спеціалізація та раціоналізм є присутніми в обох сферах;
- Складність методів роботи та підготовки;
- Необхідність відновлення (рекреація) після роботи і спорту.

Згідно з точкою зору Б.Рігара, спорт зберігає типові функції фізичної праці у суспільстві, ось чому важливо говорити про спорт, як тільки про вільну діяльність. Інколи спорт може викликати акти насильства не тільки проти середовища, але і бути направленим проти своїх особистих прихильників та учасників.

Зрозуміло, що все це в більшій мірі стосується професійного спорту ніж інших видів діяльності, які (хоч і проблематично) можна назвати спортом. Але відносно до нашої теми, можливе визнати, що обидві вищезгадані концептуальні думки можуть бути справедливими. І якщо сучасний спорт посилює принципи індустріального суспільства, можна говорити про фізкультурно-спортивну діяльність, як про відповідне та ефективне середовище соціалізації.

Протиріччя можуть виникати з точки зору неспівпадіння між фізичним та розумовим аспектами рухомої та інтелектуальної активностей. Декілька ремарок з огляду на суто філософські ідеї. Душа і тіло об'єднані як у фізичній праці, так і у спорті. Пол Вейс (1979) висловлює свою думку, що атлет та інтелектуал відрізняються тільки увагою, яку вони приділяють для покращення результатів своєї праці. “В жодному випадку не можливо відноситись до душі і тіла, як до руки і рукавички. Їх зв'язок більш подібний пальцям однієї руки”.

З соціологічної точки зору спорт можна назвати соціальним інститутом (Б.П.Ікуля, 1992), оскільки він має свою особисту соціологічну базу у суспільстві. Існують специфічні правила та регуляції, форми санкцій, відповідні ролі, культурні і соціальні взаємовідносини, комунікативна система, загальні принципи та ідеологія. Дослідник Дж.Х.Сейдж (1988), який відносить організований спорт до соціо-культурної сфери діяльності індивіда, приводить у своїх роботах деякі цікаві цифри. Наприклад, у США 30 млн. дівчат та хлопців залучені до молодіжних спортивних програм, як до соціально-значимої діяльності, 6,5 млн. підлітків беруть щорічну участь у міжшкільних легкоатлетичних командах, а валовий національний продукт спорту досягає 47,2 млрд. доларів США. Він робить висновок, що спорт відіграє центральну роль у житті мільйонів тих, хто займається ним та у сотень мільйонів глядачів. Можливо також погодитись з даним автором та його твердженням, що “соціальний світ спортивної діяльності не є таким, що може контролюватись незмінними природними законами, він є соціально-збудованим процесом, здатним трансформуватись людськими факторами”.

Існують також деякі більш песимістичні точки зору, подібні тій, що має дослідник К.Вейс (1978-524), який каже, що “спорт навряд чи може домішувати чи мати освітянську функцію в суспільстві, але може служити та відображати його інтереси і проблеми, включаючи порушення та насильство”.

Не дуже важко дискутувати щодо місця чи значення спорту і фізичної активності в загальному контексті, ніж мати справу відносно змін у соціалізації індивіда. Деякі теорії без сумніву стверджують, що на індивіда може впливати спорт та фізична активність. Дослідник А.Фернхем (1990) йде далі, коли стверджує, що серед факторів впливу спорту та відпочинку є такі, що мають соціалізаційний ефект, особливо підкреслюючи харчування, напої, тютюнопаління, сон та відпочинок, коротко кажучи – елементи стилю життя. Ці фактори також мають різний вплив на різних індивідів в значній чи малій мірі. Завдяки контактам з іншими членами колективу, тренерським складом з'являються кардинально нові характеристики та цінності, які і будуть основними складовими у процесі змін діяльності персоналії.

Зрозуміло, що всі ці зміни відбуваються на дуже великому відрізку часу і дуже мінімально. Але між тим існує “декілька потенціальних шляхів, на яких участь у спортивній діяльності може бути перетворена в перспектив соціальної мобільності” (Дж.Х.Сейдж, 1986-363). Підтверджуючи цей тезис, можна привести багато прикладів, коли спортсмени значно підіймають своє соціальне становище через економічну структуру свого суспільства. Дослідник Т.Орлік (1980) також вказує на такий значний фактор, як співпраця, що пізнається в спорті, і, особливо, в ігрових видах спорту. Спортсмени вимушені працювати разом і тому створювати своєрідну спільноту з такими рисами, як добрий зв'язок, повага один до одного, відчуття близькості, товариська атмосфера, спільна самовіддача, цікаві подорожі, задоволення від змагань. На жаль, як він підкреслює, “гармонія серед членів команди не завжди є логотипом всієї команди”.

Всі різноманітні зміни на шляху соціалізації тих, хто бере участь у спортивній та фізкультурній діяльності, виникають взагалі завдяки соціальним знанням, яке отримується у взаємодіях з іншими учасниками процесу спортивного життя. Дослідник Є.Бальц (1989) відносить спорт до одного з особливо сприятливих середовищ для отримання соціальних знань. Згідно з його точкою зору, конкретний досвід та реальні результати є більш важливими, ніж словесні повчання.

Проблем, пов'язаних з непереконливістю позитивних результатів впливовості спорту декілька. Ось чому Є.Бальц підкреслює, що спорт і фізична активність може внести свій вклад до соціалізації на умовах доброго керівництва, менеджменту.

Р.Гроссарт-Матішек, Л.Ракіч та інші (1990) підкреслюють, говорячи про систему відношень, що відношення є у значній мірі продуктом реакції персоналія на інших людей, які емоційно важливі для нього (наприклад, вчитель, тренер, менеджер, інші спортсмени тощо). Вони акцентують на існуванні "можливості модифікувати негативні та посилити позитивні відношення" у цьому контексті.

Дослідник Х.Дігел надає спорту і фізичній активності навіть функції політичної соціалізації. За його словами спорт та фізична активність може стати життєвою школою поведінки та демократії, на спортсменів не впливає анархізм, вони менше беруть участь у заколотах та страйках, вони витрачають свою агресивність у грі та тренуваннях.

Ми зробили підсумки результатів деяких теоретичних аналізів з питань соціалізації, з якого можна зробити висновок про позитивний вплив організованого спорту та рухливої активності. Інші матеріали та емпіричні дослідження з даного питання можна знайти також в роботах Б.Бути (1982), Р.Дішмана (1986, 1988), Дж.Грубера (1982), В.Моргана та П.О'Конора (1988), Дж.Х.Сеїдж (1986а, 1986б, 1988), Р.Сонстроєма (1984), В.Сутерланда та К.Купера (1990), Л.Тукера (1990) та інших.

GENERAL ASPECTS OF YOUTH SOCIALISATION THROUGH SPORT AND PHYSICAL ACTIVITY NATALIA ZHULIAIEVA

Interregional Academy of Personal Management (MAUP)

The purpose of this contribution is to make an analyse of ideas and investigations in foreign countries literature that deal with socialisation through sport and sport activity, to clarify the main problems – how far and in what way may sport and physical activity be regarded as a socialisation environment.

СПОРТИВНА АКТИВНІСТЬ ЖІНОК (соціологічний аналіз)

РУСЛАНА ВОЛИНЕЦЬ

*Рівненське відділення Вищої школи права при інституті
держави і права ім. В.М.Корецького НАН України.*

Сучасний науковий, в тому числі соціологічний, аналіз спортивної активності людей не може бути повним та всебічним без використання гендерного підходу. Даний підхід передбачає вивчення спортивної участі населення з урахуванням статі, тобто жінок і чоловіків, а також її порівняльний аналіз.

Результати соціологічних досліджень, що проводились в Україні та в інших країнах свідчать про наступне:

- ◆ жінки всіх вікових категорій в декілька разів менше, ніж чоловіки використовують засоби фізичної культури і спорту з метою оздоровлення;
- ◆ в рейтингу цінностей здорового способу життя спортивним заняттям жінки відводять меншу роль в порівнянні з чоловіками;
- ◆ жінки менше, ніж чоловіки приділяють увагу спортивним видовищам, інформації спортивного характеру;
- ◆ внаслідок різних факторів і недостатньої спортивної активності включно, жінки гірше почувають себе суб'єктивно і констатують більшу, ніж у чоловіків захворюваність (простудні та хронічні захворювання, нервові зриви і таке інше);
- ◆ соціалізація хлопчиків та юнаків передбачає більшу їх орієнтацію, порівняно з дівчатками, на спортивну активність та фізичну рухливість;
- ◆ спостерігається домінування чоловічих, силових видів спорту над жіночими, хореографічними;

В цілому, більшість дослідників роблять висновок про гендерну нерівність у сфері спортивної участі та оздоровленні, про наявність певних форм і ознак дискримінації інтересів жінок у цій сфері.

Наведемо декілька доводів таких висновків.

Ряд досліджень в галузі психології і соціології спорту, що проводили американські вчені свідчать про значні відмінності включення дівчат та юнаків у спортивні заняття. Наприклад, в 1991 році кількість дівчат, які займалися спортом склала 36 % від загальної кількості учнів середніх шкіл США, хоча спортивна участь дівчат за попередні двадцять років зросла в декілька разів (в 1971 році було 7,5 %) (Див.: Уэйнбенг Р.С. Основы психологии спорта и физической культуры. К., 1998. С.308-309). Поряд з цим спостерігається проблема конфлікту, протиріччя між корисністю, важливістю для дівчат і жінок спортивних занять та їх прагненням бути